

Kritika suvremene države

Barić, Boris

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:488237>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet Rijeka
Odsjek za filozofiju

Kritika suvremene države

student: Barić Boris
mentor: dr. sc Neven Petrović

Rijeka, rujan 2017.

UVOD:	3
DRŽAVA	4
NASTANAK DRŽAVE.....	8
KAPITALIZAM.....	10
PROTURJEČNA PRIRODA DRŽAVE	13
KRITIKA MARKSISTIČKIH TEORIJA	15
EKSPLOATACIJA RADNIŠTVA	18
DRUŠTVO U STALNOM BOGAĆENJU	20
ZAKLJUČAK:	22
LITERATURA:.....	23

UVOD:

Još od vremena antičke Grčke, čovjek raspravlja o državi i o društvenim porecima unutar iste. Kroz sve povijesne epohe postojalo je (a i postojati će u budućnosti) ljudi koji su pisali i raspravljali o državi. Dakle, o državi se piše već više od dvije tisuće godina i kroz svo to vrijeme, stvoren je iznimno velik broj različitih ideja i pogleda. No unatoč tome, pojam države je veoma kompleksan i u svakodnevnom razgovoru poprilično je teško objasniti što je zapravo država i kako je uopće nastala? Ne treba čudit tako velik i dug kontinuitet pisanja i raspravljanja o ovoj temi jer na temelju raspravljenog odlučujemo kojih se osobnih sloboda moramo odreći za više dobro. Raspravljanjem o državi raspravljamo zapravo o samom čovjeku kao društvenom biću, koji je „osuđen“ na suživot u velikim zajednicama.

Pošto je već puno toga napisano, imamo luksuz ograničiti temu ovog rada, a njen glavni smisao je kritika modernih, odnosno suvremenih država. Glavna teza ovog rada je ta da su države izgubile prvotni smisao zbog kojih su nastale. Izvorni i iskonski smisao države može biti samo želja ljudi za sigurnošću, jednakošću i pravdom za sve. Postoje li uopće jednakost i pravda za sve ljude unutar bilo koje države na ovom svijetu? Što je uopće država i kako je ona nastala? Kakva je narav države po samom nastanku? Što uvjetuje postojanje države? Glavne ideje i smjernice ovog rada nalaze temelje u marksističkoj doktrini, čiji je glavni tvorac veliki njemački filozof Karl Marx.

DRŽAVA

Za početak bi u najmanju ruku bilo prikladno reći što je uopće država? Odgovor na to pitanje i nije baš jednostavan. „*Država je osnovni i najvažniji oblik političkog organiziranja svakog društva*“.¹ U hrvatskom jeziku lako je primijetiti da riječ „država“ ima korijen u riječi „držati“. To nam jasno ukazuje na patrimonijalno shvaćanje države u porijeklu samog naziva. Prema tome bi država bila neki teritorij sa svojim pripadajućem stanovništvom koji vladar drži pod svojom vlašću, tretirajući ga kao svoj posjed, odnosno baštinu (nasljednu). Neki bi mogli odgovoriti da je takva definicija potpuno zastarjela i neprimjerena za današnje doba, no u kasnijim dijelovima rada vidjet ćemo da to i nije baš tako.

Duga i bogata tradicija političke filozofije nudi nam mnoštvo pokušaja objašnjenja i shvaćanja fenomena države kroz razne teorije. Postoje patrijahalne teorije koje državu shvaćaju kao kvantitativno proširenje prvobitne obiteljske i plemenske organizacije, teorije o božanskom porijeklu državne vlasti (osobito rasprostranjene u srednjem vijeku), objektivno-idealističke teorije koje vide u državi ostvarenje „apsolutne ideje“ i najviše moralne vrijednosti, a postoje čak i biološke teorije koje državu objašnjavaju kao organizam višeg reda čiji organi imaju funkcije i međusobne odnose analogne onima koji postoje u ljudi i kod drugih živih bića.²

Zasigurno su najzanimljivije i najutjecajnije teorije društvenog ugovora. Nastale su pojavom građanske klase na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Njima su se zapravo kritizirale dotadašnje feudalne teorije o božanskoj prirodi države. Istovremene su s naznakama „modernih država“. Teorije društvenog ugovora vežu nastanak države za hipotetičke ugovore, koji su zapravo dobrovoljni pristanci kojima pojedinci ustupaju državi dio svojih prirodnih prava da bi preko nje osigurali svoje potrebe u pogledu osobne i imovinske sigurnosti, te zaštite određenog društvenog poretka.

¹ Milutin Srđić, 1975. , *Politička Enciklopedija*, 213.str

² Milutin Srđić, 1975. , *Politička Enciklopedija*, 213.str

„Svršni uzrok, cilj ili namjera ljudi (koji po prirodi vole slobodu i vlast nad drugima), kod uvođenja ograničenja nad samima sobom (a tako ih vidimo u državama) jest to da smjeraju prema vlastitom održanju, a time i zadovoljnijem životu. To znači, prema izbjavljenju iz bijednih uvjeta rata, koji nužno slijedi iz ljudskih prirodnih strasti, kad ne postoji nikakva vidljiva sila da ih drži u strahu i da ih kroz strah od kazne obaveže na izvršavanje ugovora i poštovanje zakona.“³

Hobbesov stav je pomalo radikaln iz razloga što mu je početna misao ta da je čovjek po prirodi zao. On smatra da u prirodnom stanju nužno slijedi rat. To je previše negativan stav prema samom ljudskom biću. Nešto drugačiji pristup ima John Locke. On prirodno stanje ne smatra toliko negativnim. Locke kritizira Hobbesovo poistovjećivanje prirodnog stanja i ratnog stanja.

„Prirodno stanje i stanje rata, bez obzira što su ih neki pobrkali, toliko su udaljeni jedno od drugog kao što je stanje mira, dobre volje, međusobne suradnje i očuvanja udaljeno od stanja neprijateljstva, zlobe, nasilja i međusobnog uništenja.“⁴

No unatoč nešto blažem stavu o samoj prirodi čovjeka, Locke svejedno ne poriče nužnost postojanja neke sile ili autoriteta poput države. Smatra da je u prirodnom stanju prisutna i potpuna jednakost (prirodno pravo). To bi značilo da svi imaju ista prava pa tako i pri kažnjavanju i obrani sebe i svoje imovine. Na taj način zavladao bi kaos pa politička vlast (država) služi ponajprije za očuvanje reda.

„ Dakle, smatram kako politička vlast predstavlja pravo donošenja zakona sa smrtnim kaznama, iz čega slijedi i sa svim manjim kaznama, poradi uređenja i očuvanja imovine, i korištenja snage zajednice u provođenju takvih zakona i u obrani države od inozemne povrede, a sve to jedino poradi javnog dobra.“⁵

³Thomas Hobbes, *Levijatan*, 119.str.

⁴John Locke, *Dvije rasprave o vladi*, 185.str.

⁵John Locke, *Dvije rasprave o vladi*, 172.str.

Jean Jacques Rousseau ima također zanimljivu teoriju. On prirodno stanje uopće ne smatra nečim negativnim. On za razliku od Hobbesa i Lockeja naglašava ljudsku moć sućuti i prirodnu želju ljudi da pomognu drugima (i naravno da pomoć prime od drugih). Kritizira i Hobbesa i Lockeja da „civiliziranog“ čovjeka stavljaju u poziciju „divljaka“ te da na taj način krivo tumače prirodno stanje.

„Svi filozofi koji su ispitivali društvene osnove osjećali su potrebu da dođu do prirodnog stanja, ali ni jedan od njih do njega nije stigao... Svi su, konačno, govoreći o bijedi, lakomosti, tlačenju, žudnjama i oholosti, u prirodno stanje prenosili ideje stvorene u društvu, govorili su o divljaku, opisujući civiliziranog čovjeka.“⁶

Smatra da je do općeg prihvatanja društvenog ugovora moglo doći samo ako su ljudi dospjeli u položaj u kojem prepreke koje ometaju njihovo samoodređenje u prirodnom stanju nadilaze snage koje svaki pojedinac može upotrijebiti da se u tom stanju održi. Na taj način ljudi počinju djelovati ujedinjeno pod autoritetom države.

„ Samim tim ugovornim činom stvara se istog trenutka, umjesto posebne osobe svakog ugovarača, jedno moralno i kolektivno tijelo, sastavljeno od toliko članova koliko njegova skuština ima glasova, i koje od samog tog čina dobiva svoje jedinstvo, svoje zajedničko ja, svoj život i svoju volju. Ta opća osoba, koja se tako stvara spajanjem svih pojedinačnih osoba, zvala se nekad grad, a sada se zove republika ili političko tijelo, koje njegovi članovi nazivaju državom, kad igra pasivnu ulogu, suverenom, kad je aktivno, a silom kada ga uspoređuju sa njemu sličnim. Što se tiče članova tog tijela, oni skupno dobivaju naziv naroda i zovu se pojedinačno građani, kao sudionici u suverenoj vlasti, a podanici, kao podčinjeni državnim zakonima.“⁷

Iako teorije društvenog ugovora nisu središnja tema ovog rada, zasigurno ih je trebalo spomenuti u svojstvu uvoda. Radi se o daleko najutjecajnijim teorijama države i njezina nastanka pa su, sukladno tome, dobile svoje mjesto u ovom radu. Sve kasnije teorije o državi i njezinom postanku barem se djelomično dotiču teorija društvenog ugovora.

⁶Jean Jacques Rousseau, *Društveni ugovor*, 130.str.

⁷Jean Jacques Rousseau, *Društveni ugovor*, 21.str.

Sada kad smo iznijeli neke osnovne misli jednih od najvećih filozofsko-političkih mislilaca, valjalo bi iznijeti neko objašnjenje države primjereno današnjem dobu. Termin „država“ može se upotrijebiti u više različitih značenja. U nekom užem smislu može predstavljati sam državni aparat, odnosno hijerarhijsku organizaciju koja je sastavljena od individualnih i kolektivnih nosioca državne vlasti i svih činovnika i službenika koji ulaze u sastav njezinih različitih organa. U širem smislu, država predstavlja neko cjelokupno društvo obuhvaćeno jednom državnom organizacijom, a ne samo državni aparat (teritorij i stanovništvo pod istom državnom vlašću).

NASTANAK DRŽAVE

Iako je poprilično teško objasniti pravo i potpuno značenje izraza „država“, mnogo nam je lakše objasniti kako je nastala. Prva važna stvar za nastanak države bila je sjedilački način života. Čovjek iz prehistorije bio je lovac i sakupljač. Lov i sakupljanje raznih biljaka nalaže i stalno kretanje. No otkrićem poljoprivrede dolazi do revolucije, a sve ostalo je lančana reakcija. U dolini Šanidar (južni Kurdistan, današnji Irak) postoje mnogi dokazi najranije poljoprivrede i uzgoja životinja.⁸ Artefakti datiraju iz 10 000.-8000. godine prije nove ere. Pronađeno je kamenje za mljevenje i brušenje, mnoštvo kamenih tučaka i srpova što dokazuje postojanje poljodjelstva. Među životinjskim ostacima zastupljen je izrazito velik broj ovaca, tako da sa sigurnošću možemo reći da je riječ o uzgoju, a ne lovu. Dakle, oko 9000.god.pr.n.e, čovjek je shvatio da ne mora seliti u potrazi za hranom, već je može sam uzgojiti. Kako je od tog trenutka počeo živjeti na jednom te istom mjestu, počeo je unaprijedivati svoj životni prostor. Uskoro dolazi do pojave sela. Sukladno tome, pojavili su se i prvi gradovi, poput Catal Huyuka i Jerihona.⁹ Arheologija (dakako i povijest) za to razdoblje ne pruža zaista zaokruženu sliku neprekinutog razvoja. Ali za 5. i 4. tisućljeće prije nove ere, pronalaze se znakovi strukture koja je djelomično oslobođena od primarne proizvodnje, s unapredovanom podjelom rada, pravom zanatskom djelatnošću i zbiljskom trgovinom, planskim upravljanjem i poretkom, s diferenciranim oblicima društva koje su barem ponegdje karakterizirani socijalni slojevi i stil gospodovanja i koji su omogućivali organizaciju stanovništva, a također i raspolaganja ljudskom radnom snagom.¹⁰ Država nastaje u onom trenutku kada razvoj proizvodnih snaga društva (radnici, sloj radnika) potpuno uništi homogenu društvenu strukturu prvobitnih zajednica i uzrokuje grananje društva na eksploatatore i eksploatirane.¹¹ Govorimo zapravo o nastanku klasa, koje su u međusobnom odnosu, identičnom onom danas.

„Naime, čim se rad počinje dijeliti, svatko ima jedan određeni, isključivi krug djelatnosti koji mu se nameće, iz kojeg ne može da izađe... Ovo čvrsto utvrđivanje društvene djelatnosti, ova konsolidacija našeg vlastitog proizvoda u neku predmetnu silu nad nama, koja izmiče našoj kontroli, koja se kosi s našim očekivanjima, poništava naše račune, to je jedan od glavnih

⁸Melita Tomašević, 2005., *Povijest svijeta: Prvi dio*, 81. str.

⁹Melita Tomašević, 2005., *Povijest svijeta: Prvi dio*, 85. str.

¹⁰Melita Tomašević, 2005., *Povijest svijeta: Prvi dio*, 89. str.

¹¹Milutin Srđić, 1975. , *Politička Enciklopedija*, 213.str.

momenata u dosadašnjem historijskom razvitku i baš iz te protivriječnosti posebnog i zajedničkog interesa prima zajednički interes samostalan oblik u vidu države.“¹²

Napredak tih proizvodnih snaga počivao je na sve razvijenijoj društvenoj podjeli rada. Sve efikasnija podjela rada uzrokovala je, dakle, sve jaču proizvodnju. S vremenom je proizvodnja postala toliko efikasna, da se proizvelo više no što je bilo potrebno za opstanak. Višak proizvodnje pak je nekadašnju nezamjetnu razmjenu dobara pretvorio u veoma važnu i neizostavnu trgovinu. Čim su višak proizvoda i trgovina postali svakodnevna pojava, bilo je gotovo sa starim rodovskim zajednicama i njihovim rodovskim uređenjem koje nije „poznavalo“ državu. Nastale pojave i odnosi unutar društva postale su potpuna suprotnost onim tradicionalnim odnosima unutar rodovske zajednice. Pojavljuje se i ropstvo. Od ratnih zarobljenika nastaju robovi koji svojim radom povećavaju bogatstvo onih koji su ih pobijedili. Ropstvo nije ostalo ograničeno samo na pripadnicima „pobijeđenih“ u ratu, već se proširilo na pripadnike „pobjednika“. Riječ je o ljudima koji su uslijed „ekonomskih utakmica“ i želja nekih pojedinaca za osobnim bogaćenjem došli u zavisen ekonomski položaj. Zajednička rodovska imovina nad sredstvima za proizvodnju zamijenjena je privatnom imovinom, jednakost pripadnika rodovskih zajednica nejednakošću siromašnih i bogatih, solidarnost ljudi iz istog plemena suprotnošću interesa gospodara i robova.¹³ Drugim riječima društvo se podijelilo na klase potlačenih i onih koji tlače. Nemamo li takvih odnosa unutar društva, ili nestanu li razlike između klasa, postojanje države postaje besmisleno.

„Dosadašnjem društvu, koje se kreće u klasnim suprotnostima, bila je potrebna država, to jest organizacija date eksploatorske klase za održavanje njenih vanjskih uvjeta proizvodnje, a posebno radi nasilnog održavanja eksploatirane klase u potčinjenosti uvjetovanoj postojećim načinom proizvodnje (ropstvo, kmetstvo ili podložništvo, najamni rad). Država je bila zvanični predstavnik cijelog društva, njegovo obuhvaćanje u jednu vidljivu korporaciju, ali je ona tu ulogu ispunjavala samo ukoliko je bila država one klase koja je za svoje doba bila predstavnik cijelog društva: država građana robovlasnika u starom vijeku, država feudalnog plemstva u srednjem vijeku, država buržoazije u naše doba. Postajući nazad faktično predstavnik cijelog društva, ona čini samu sebe suvišnom.“ (F.Engels, Anti-Diring)

¹²Karl Marx, *Historija*, 378.-379.str.

¹³Milutin Srđić, 1975. , *Politička Enciklopedija*, 214.str.

KAPITALIZAM

Kako bi mogli govoriti o modernim državama, kapitalizam predstavlja neizostavnu stavku. Rijetko koje mjesto na svijetu nije zaraženo već spomenutom bolešću. Od najsiromašnijih do najbogatijih krajeva svijeta, kapitalizam je sveprisutna pojava. Kapitalizam je zapravo društveno-ekonomski sustav u kojem prevladavajući odnos proizvodnje predstavlja eksploatacija najamnih radnika od strane kapitalista.¹⁴

Kapitalistički način proizvodnje nastao je u krilu feudalizma, čije je raspadanje stvorilo sve potrebne uvjete za nastanak samog kapitalizma. Feudalizam je bio već „načet“ u 13. i 14. stoljeću kad su diljem Europe započeli seljački ustanci, koji su prerasli u prave ratove zbog nezadovoljstva kmetova. I protestantizam je odigrao svoju ulogu zbog toga što se unutar istog smatralo da će pojedinac dospjeti u raj samo ako sebi osigura dobar život (u materijalnom smislu). No za nastanak kapitalizma bitna su nam tri paralelna procesa: razvitak sitnorobne proizvodnje, rađanje klase najamnih radnika i nastanak klase kapitalista. Razvoj gradova bio je uvjetovan rastom broja manufaktura. Te iste manufakture proizvodile su takozvanu sitnu robu. Rastom takve proizvodnje došlo je dakako i do povećanja broja radnika. Na taj način je nastala klasa najamnih radnika (rad za plaću), a paralelno s njima, izdvojila se i i klasa kapitalista/poslodavaca. Jedino je trebalo pričekati formalni završetak feudalizma, a on nije nestao ili prestao postojati simultano u cijeloj Europi (primjerice u Hrvatskoj se održao do 1849. godine). Veliku ulogu u stvaranju kapitalizma (i njegovom ubrzavanju) odigrala su geografska otkrića iz prijelaza 15. u 16. stoljeće. Ona su zapravo odigrala dvostruku ulogu. Proširen je rad manufaktura otvaranjem novih tržišta i osnovane su mnoge kolonije. Kolonije su veoma važna stavka jer je od trenutka njihova osnivanja pa sve do završetka Drugog Svjetskog Rata započela intenzivna pljačka istih, na čijim temeljima počiva bogatstvo suvremenih „zapadnih“ zemalja Europe. Kao posljedica tih pljački i nasilja, započeo je ogroman priljev dodatnog kapitala u vidu resursa, što je naravno koristilo samo onovremenim moćnicima.

¹⁴Milutin Srđić, 1975. , *Politička Enciklopedija*, 417.str.

„Također znamo da ako se jednom slučajno gospoda ekonomisti pozabave političkom ekonomijom i prebroje sve što različita gospoda (gazde, kapitalisti, posrednici, zemljoposjednici, itd..., da ne govorim o državi) uzimaju izravno ili posredno od radničke plaće, bit ćemo iznenađeni neznatnim udjelom koji radniku ostaje za plaćanje rada drugim radnicima čiji su mu proizvodi rada potrebni: za plaćanje seljaku koji proizvodi kruh koji on jede; zidaru koji mu gradi dom u kojem živi; onima koji su mu napravili namještaj, odjeću, itd... Bit ćemo iznenađeni kada vidimo koliko se malo vraća svim tim radnicima koji proizvode sve ono što je potrebno radniku u usporedbi s golemim udjelom koji ide barunima suvremenog feudalizma.“¹⁵

Kapitalizam se često definira kao „sustav slobodnih individualnih poduzeća“, „sustav tržišne privrede“, „sustav novčane privrede“, „privreda slobodne konkurencije i jednakih mogućnosti za sve“, itd... Karl Marx tretira kapitalizam kao jedan od povijesnih oblika društvene proizvodnje. Prema njemu je to takav sustav proizvodnje u kojem se društveno bogatstvo proizvodi u robnom obliku, tj. sustav robne proizvodnje. U njemu su neposredni proizvođači odvojeni od sredstava za proizvodnju. Oni su pravno slobodni, ali ekonomski prinuđeni da kapitalistima prodaju svoju radnu snagu kao robu. Sredstva za proizvodnju predstavljaju privatnu imovinu kapitalista i funkcioniraju kao kapital. Jedina stvarna pobuda proizvodnje za vlasnika kapitala jest povećavanje istog. Neposredni cilj proizvodnje je profit, a ne neko više dobro ili stvaranje boljih životnih uvjeta ljudima. Onda ni ne čudi da je bezobzirna i bezosjećajna eksploatacija radničke klase osnovna karakteristika kapitalističkih odnosa proizvodnje. Što se tiče kapitalista, dovoljno nam je reći da su oni „vlasnici“ kapitala.

Kapital pak je, svaka vrijednost koja svome vlasniku ili vlasnicima na osnovu kapitalističkog društvenog odnosa donosi višak vrijednosti, tj. profit. Kao suma vrijednosti koja se povećava, kapital se pojavljuje u tri oblika, a to su novčani, proizvodni i robni kapital. Da bi kapitalist, vlasnik novčanog kapitala, osigurao njegovo povećanje, kupuje na tržištu posebne vrste robe, tj. sredstva za proizvodnju i radnu snagu. Radna snaga u procesu proizvodnje stvara vrijednost robe i dodatni višak vrijednosti. Nakon toga, proizvedena roba vrijedi više nego što je u njenu proizvodnju uloženo kapitala. Kapital tada dobiva robni oblik. Roba se prodaje i kapitalist ostvaruje profit. Kapital iz proizvodnog oblika prelazi u novčani oblik. Svi smo svjedoci

¹⁵Petar A. Kropotkin, *Anarhija*, 287.str.

onome što kapitalizam danas nudi svijetu. Većinu bogatstva drži veoma maleni broj ljudi. Zbog kapitalizma se vode ratovi na svim kontinentima Svijeta, a najbolji primjer je Afrika. Države su postale pokrovitelji i sponzori kapitalistima i oni su zapravo najmoćniji ljudi. Sve se vrti oko profita i novca, a radnici su najobičnije brojke i statistike. Detaljnom analizom (čak niti detaljnom) kapitalizma, lako je uvidjeti da se taj sustav ne razlikuje previše od feudalizma kojeg je zamijenio. Na sva zvona spominje se tobožnja sloboda ljudi u kapitalistički uređenim društvima no to zaista nije sloboda. Ljudi su danas totalno ekonomski ovisni o poslodavcima/kapitalistima, isto kao što su kmetovi bili ovisni o feudalcima. Posebno čude ekstremne razlike bogatih i siromašnih. Pitanje je vremena kada će doći do novih, masovnih promjena i društveno-socijalnih prevrata.

*„Ozbiljan prigovor koji dajemo suvremenom društvu ne sastoji se u tome da je ono krenulo lažnim putem, proglašavajući da će odsada svatko raditi ono što on hoće i koliko hoće. Mi mu prigovaramo za to da je ono stvorilo takve uvjete vlasništva koji ne dozvoljavaju radniku raditi ono što on hoće i koliko hoće. Smatramo to društvo nenormalnim i nepravednim jer je, proglasivši načelo osobne slobode, smjestilo radnika na polje i u tvornice u takve uvjete koji dokidaju to načelo; jer dovode radnika do stanja prerušenog ropstva, do stanja gdje bijeda tjera čovjeka da radom bogati svojeg gazdu i sam ovjekovječuje svoje ropsko stanje-prisiljava da sam sebi kuje svoje okove.“*¹⁶

¹⁶Petar A. Kropotkin, *Anarhija*, 288..str.

PROTURJEČNA PRIRODA DRŽAVE

Država po svom povijesnom nastanku i po karakteru svojih funkcija predstavlja otjelovljenje proturiječnosti. S jedne strane, država je predstavnik cjelokupnog društva, organizacija koja obnavlja funkcije koje su neophodne za život društva kao organizirane cjeline (o čemu govore teorije društvenog ugovora). S druge strane, država predstavlja organizaciju koja sredstvima prinude i drugim metodama osigurava opće uvjete za opstanak i funkcioniranje određenog društveno-klasnog poretka, pri čemu favorizira bogate (iako bi trebala biti predstavnik cijelog društva). U tom smislu, ona je zapravo predstavnik samo jednog dijela društva protiv drugog dijela, instrument vladajuće klase. Takve dvije, međusobno proturiječne strane nalazimo u apsolutno svakoj državi, bez iznimaka.

Stvaranje države, odnosno izdvajanje organizacije upravljanja općim društvenim poslovima, postalo je nužno jer je klasna podijeljenost društva onemogućavala daljno obavljanje vitalnih društvenih funkcija kroz neposredne organe samog društva (kao što je to bilo u prvobitnim, rodovskim zajednicama). Na tako nešto nije utjecala samo klasna podijeljenost, nego i sve veći obujam općih društvenih potreba i zajedničkih poslova, uvjetovan sve većim napretkom društva. Priroda zajedničkih poslova postala je sve složenija, što je od upravitelja (države) iziskivalo sve više utrošenog vremena i stručnog znanja. Napredna i razvijena podjela rada u sferi materijalne proizvodnje stvarala je potrebu da i upravljanje općim poslovima društva postane posebna grana. Vršanje tih poslova postalo je isključivo zanimanje posebne grupe ljudi- državnih činovnika. Mašineriju koja upravlja općim društvenim poslovima nazivamo birokracijom. Ona jača paralelno s jačanjem pojedinice države. Birokracija u suvremenim državama predstavlja najosnovniji društveni i socijalni supstrat. Ona je prava potvrda proturiječnosti države. Služi za zaštitu interesa vladajućih, a pri tome takvo djelovanje pokušava prikriti pod krinkom skrbi o narodu i očuvanja javnog interesa i dobra. Pomoću nje, narod biva potpuno podređen državi. U suvremenim državama, pojedinac ne može napraviti niti poduzeti ništa bez odobrenja vlade putem birokracije.

Shvaćanje proturiječnosti prirode same države i svih njenih organizacija, jeste osnovna polazna točka marksizma i marksističkog shvaćanja države. Upravo to shvaćanje (odnosno neshvaćanje) je slabost velikog broja drugih teorija. Dobar primjer za tako nešto nalazimo u teorijama društvenog ugovora. Zavisno o svojim ideološkim korijenima, druge teorije

izdvajaju, te prikazuju pozitivnim, samo neke strane države. Iz takvih promatranja, gdje su osnove već pogrešne, nužno slijede krivi zaključci. Najveći broj teorija uopće ne primijećuje, da je država oruđe vladajuće klase, a nastanak države i njezinih organizacija pripisuje isključivo zajedničkim potrebama koje bi država ispunila (osobna i društvena sigurnost, sigurnost imovine, obrana od zajedničkog vanjskog neprijatelja, itd...). No opet, s druge strane, ne možemo reći da su potpuno pogrešne, jer zaista, svaka država prisvaja ulogu predstavnika čitavog društva. No to je naglašavanje vanjskih i prividnih stvari.

Postoji i druga grupa teorija. Te teorije su bliske marksističkom shvaćanju države, ili pak pod određenim utjecajem istog. Te teorije usvajaju klasnu prirodu države ali ju interpretiraju na potpuno krivi način. One također ne vode računa o proturiječnosti države, o suprotnostima uloge i aktivnosti svake države. Zbog toga se država smatra samo oruđem vladajuće klase kojom ona provodi svoju volju i štiti samo svoje interese (i to se smatra opravdanim). Takvo shvaćanje vodi do izjednačavanja države s vladajućom klasom i odbacuje svaki oblik samostalne političke organizacije u društvu. Povijesni primjer takvog nečeg su učenja Staljina i njegovih sljedbenika, a pri tom imamo i zastrašujući primjer u praksi (SSSR pod vodstvom Staljina). Primjer suvremene države uređene prema takvim teorijama je Sjeverna Koreja, a danas malo tko ne zna kakvo je tamo stanje.

Mogli bi reći da postoji treća grupa teorija, no točnije bi bilo reći shvaćanja. Ona nisu znanstvena ni filozofska već predstavljaju vjerovanja i opće prihvaćena stajališta pojedinaca iz društva. Ta shvaćanja opravdavaju proturiječnosti i suprotnosti unutar države, vjerujući da su u službi javnog dobra. Prema takvim shvaćanjima oblikovane su sve moderne države kapitalističkog uređenja. Smatra se da postoje 2 opravdane funkcije države: one u kojima država nastupa nasilno radi očuvanja javnog reda i mira, te radi zaštite određenog društvenog poretka (kad država donosi mjere i zakone koje pogoduju kapitalističkoj eksploataciji radnika, kad država šalje policiju i vojsku da razbije štrajk ili prosvjed, kad država ratuje s vanjskim neprijateljem, itd...), a imamo i one funkcije kojima se država prikazuje kao organ zajedničkih interesa cijelog društva, odnosno kad skrbi o javnom dobru (izgradnja cesta i pruga, briga o školstvu i zdravstvu, itd...). Prema takvim shvaćanjima, država bi nastavila postojati čak i onda kad bi iz društvenog života nestalo klasnih suprotnosti. Klasni karakter državne organizacije, bi se, prema tome, do kraja izgubio i nestale bi sve one funkcije u kojima država istupa kao alat vladajuće klase i postala bi zajednički organ cijelog društva u pravom smislu riječi (bez ikakvih klasnih obilježja). Takve teorije/shvaćanja su znanstveno neprihvatljive

zato jer ignoriraju dijalektičku proturiječnost i dvostruku prirodu države kojoj je klasna osnova neodvojiva od vršenja općih društvenih poslova (birokracija). Postojanje birokracije, odnosno aparata javne vlasti odvojenog od društva s izrazitim klasnim suprotnostima je uvjet za nastanak države i zapravo je suština državnosti. Iako je država u službi određenih klasnih interesa, iako nema i ne može biti „bezklasne“ ili klasno neutralne države, ipak je odnos između države i vladajuće klase (i ne samo vladajuće) proturiječan kao i sama priroda države.

KRITIKA MARKSISTIČKIH TEORIJA

Naravno, postoje i mnoge kritike upućene marksizmu i marksističkom shvaćanju države. Valjalo bi posebno naglasiti, da je u zadnje vrijeme „moderno“ kritizirati i napadati marksizam i sve ljude koji su mu skloni. Na takve neke kritike valjalo bi i odgovoriti. Pošto marksizam ulazi u širok spektar ljudskog života, u ovom radu spomenuti će se samo neke koje se dotiču zadane teme.

Jedan broj teoretičara smatra da je potpuno neproduktivno raspravljati o marksizmu s objašnjenjem da je riječ o doktrini unutar koje se pojavljuje previše proturječnosti. Jedna takva proturječnost mogla bi biti činjenica da marksistička teorija ne „odbija“ državu, poput primjerice anarhizma, a u isto vrijeme s jačanjem države predviđa njezin nestanak. Stvar je zapravo vrlo jednostavna. Država se morala roditi zbog klasnih suprotnosti (što je u prethodnom dijelu ovog rada donekle objašnjeno), a da je tako potvrđuju i povijesne činjenice i znanja o najranijim državama. Država bi prema marksizmu trebala biti „oruđe“ za postizanje apsolutne jednakosti i za poništavanje klasnih suprotnosti. Nestankom suprotnosti nestale bi klase, a nestankom klasa nestaje primarna zadaća države. Ta zadaća je održavanje određene ravnoteže i poretka u društvu, u korist manjine, na račun većine.

Postoji i određeni broj teoretičara koji smatraju raspravu o marksizmu bespredmetnom zato što se neka osnovna predviđanja nisu obistinila. Naime, unutar marksizma postoje teorije o eksploataciji radništva (o čemu će u kasnijem dijelu teksta biti riječi). Ta eksploatacija bi eventualno trebala dovesti do revolucije radnika na svjetskoj razini, a kruži mišljenje da do toga nije došlo. Od vremena Karla Marxa pa sve do danas, na svakom kontinentu ovog svijeta došlo je, dolazi i dolazit će do radničkih ustanaka i pokreta. Poricati tako nešto bilo bi u najmanju ruku smiješno. Također treba uzeti u obzir da živimo u „informacijskom dobu“ i da su medijski izvještaji o takvim događajima namjerno šturi ili često izostavljeni. Ako to svejedno nije nekome dovoljno „revolucijarno“ i dovoljno masovno, pogrešno je nešto odbaciti jer se još nije dogodilo. Radnički pokreti diljem svijeta i radnička samostalna misao pod žestokom su represijom i nadgledanjem pa nebi trebao čuditi sporiji napredak. Razdoblje od dvjestotinjak godina (od nastanka radničke svijesti kroz marksizam) nije puno i priča u trenutku pisanja ovog rada zasigurno nije završena.

Naposljetku, marksističke teorije često su pod napadom neistomišljenika čisto iz nekakvih iskrivljenih ideoloških razlika. Često se spočitava da je bilo praktičnih pokušaja ostvarivanja marksističkih ideja, koji na kraju nisu imali uspjeha (npr. komunističke države istočnog bloka). No to što se na određenim mjestima zloupotrijebila i iskrivila marksistička misao, nebi trebalo utjecati negativno na samu doktrinu. Naravno, netko će u raspravi spomenuti S.S.S.R pod Staljinom ili Sjevernu Koreju, a te države nisu imale i nemaju veze s marksizmom. To je isto kao da netko napada sve religije svijeta i sve njihove vjernike, jer je u određenim trenucima i na određenim mjestima došlo do pogrešne interpretacije svetih knjiga koje su rezultirale smrću i bijedom velikog broja ljudi.

EKSPLOATACIJA RADNIŠTVA

Nemoguće je danas govoriti o državi ako se uz istu ne spominje kapitalizam te eksploatacija radnika koja iz njega slijedi. Odnos suvremene države i kapitalizma analogan je odnosu majke i sina. Suvremene države pokroviteljice su kapitalizma i čine sve što im je u moćima kako bi ga na bilo koji način štitile. On je, kako je već i ranije navedeno, prisutan u svim državama. Niti „primitivne“ plemenske zajednice nisu izuzete, jer i one itekako osjećaju posljedice. Stoga bi valjalo spomenuti jedan dio marševske teorije o eksploataciji radništva, iako ona nije glavna tema ovog rada, kako bi se dodatno dočaralo da moderne države ne izvršavaju svoje primarne zadatke u pogledu sigurnosti i pravde za sve. Fascinantno je da su kritike Marxa upućene kapitalizmu, aktualne i dan danas.

MOTIVI KAPITALISTA

Jedini motiv kapitalista (vlasnika kapitala) da svoj kapital uloži u daljne gospodarske aktivnosti (količina novca je ipak ograničena pa ovo itekako utječe na društvo) jeste ostvarivanje profita. I to naravno predstavlja velik problem za ostale ljude.

„Najkorisnije ulaganje kapitala za kapitalista jest ono, koje mu uz istu sigurnost daje najveći dobitak.“¹⁷

Takva ulaganja najčešće nisu korisna za društvo, iako nekad, pukom srećom, može doći do poklapanja interesa društva i vlasnika kapitala. Nalazimo se u takvom sustavu, gdje sve odluke glede rada donosi manjina, umjesto radnika koji u proizvodnim procesima predstavljaju većinu. Što nam to sve govori? Pa zapravo bi se veoma jasno dalo uvidjeti da su interesi klase kapitalista suprotni, ne samo radničkoj klasi, već i cjelokupnom društvu. Dakle naš i njihov interes nije u istoj vezi. Iako je tako nešto i više nego jasno, kapitalistima se dopušta određivanje cijena robe i visine primanja radnika. Država je ta, koja bi kao predstavnik cijelog društva, trebala intervenirati u ovakvim situacijama. U stvarnosti države

¹⁷Karl Marx, *Profit od kapitala*, 215.str.

samo pogoduju kapitalistima i svojom pasivnošću po tom pitanju samo dokazuju da su instrument kapitalista za provođenje svoje volje.

NADNICA

„Nadnica se određuje neprijateljskom borbom između kapitalista i radnika.“¹⁸

Problem je taj što visinu zarade radnika određuje poslodavac, odnosno kapitalist. Pri tome ne vodi računa o tome zarađuje li radnik dovoljno novca za dostojanstven i bezbrižan život. Ne samo to, nego mu nije ni bitno zarađuje li radnik dovoljno za puko preživljavanje. Razlog tomu je taj, što u kapitalizmu, kapitalist može bez radnika, a radnik nemože bez kapitalista. U moru očajnih ljudi, netko je uvijek spreman prihvatiti nižu zaradu, bez obzira kakva bila, nebi li preživio, a pri tome se navodi idejom: *„Ako neću ja, hoće netko drugi.“* I to kapitalistima zaista djeluje. Uz to, radnik drugom radniku predstavlja konkurenciju umjesto kolege i prijatelja (možemo reći i saveznika). Na taj način, kapitalizam uništava prijeko potrebnu solidarnost među radnicima te zadaje teške uvjete eventualnom udruživanju istih. Država, osim što u većini slučajeva pasivno promatra, dodatno komplicira stvari raznim nametima i porezima dok s druge strane, povlašteni državni činovnici uživaju određene beneficije. I zar je pošteno da je porez jednak za radnika i za kapitalista (a dešava se često da krupni kapitalisti izbjegnu plaćanje poreza)? Tako nešto je, opet, pogodovanje bogatima i moćnima, a s druge strane, gaženje radnika i siromašnih.

„Radnik ne mora nužno zaraditi sa zaradom kapitalista, ali nužno sa njim gubi.“¹⁹

Zarade kapitalista mjere se u milijunima i milijardama. Sukladno tome, svaka dobit ostvarena u nekom poduzeću/korporaciji izražava se istim (visokim) brojevima. Imaju li kakvu korist od toga radnici? Naravno da nemaju. Njima plaća ostaje ista, ili pak u rijetkim slučajevima bude

¹⁸Karl Marx, *Nadnica*, 195.str.

¹⁹Karl Marx, *Nadnica*, 196.str.

uvećana za veoma mali postotak. Treba li uopće napominjati da tako nešto nije pošteno? Naravno, krene li u nekom poduzeću nešto po zlu, plaće radnika naglo se smanjuju ili pak radnici bivaju otpušteni. I tu se treba okriviti državu koja dopušta divljanje koje je izazvano prisutnim sistemom (jer po zlu pođe uslijed ekonomskih natjecanja između kapitalista, ili samo iz čiste pohlepe). Kako je moguće opravdati takve neproporcionalnosti?

DRUŠTVO U STALNOM BOGAĆENJU

*„Kada se jedno društvo nalazi u stalnom bogaćenju? Porastom kapitala i prihoda jedne zemlje.“*²⁰

Uzmimo za primjer situaciju u kojoj neki narod doživljava „stalni napredak“. Primjer je dobar jer ga za svoje potrebe koriste zagovornici kapitalizma. Dakle država doživljava polet povećanim kapitalom i prihodima. To se može desiti samo onda kad se nagomila mnogo rada, jer kapital nije ništa drugo nego nagomilani rad. Radnik vrlo vjerojatno neće dobiti nikakva povećanja u primanjima, iako svojim radom povećava kapital krupnim kapitalistima, koji ga onda dalje raspoređuju u skladu sa tržišnim potrebama. Na taj način zapravo radnik radi na svoju štetu, što je smiješno i paradoksalno. Što ako se radnicima znatno dignu primanja? Stvar je u tome da kapitalist nudi plaću radniku samo ako od njegovog rada očekuje višestruku dobit. Pa ako se i desi da pojedini radnici imaju visoke plaće, to znači da kapitalisti zarađuju od njihovog rada puno više. Niti takvo nešto ne možemo nazvati poštenim. Nadalje, gomilanje kapitala povećava stupanj proizvodnje (kapital se ulaže za unapređenje proizvodnje). To dovodi do dodatne podjele rada što može izazvati dvije stvari ovisno o stupnju razvoja određene države: 1. Tehnološki napredna država sve će više mijenjati radnike sa strojevima što naposljetku dovodi do ubrzanog pada broja zaposlenih. 2. U tehnološki manje naprednoj zemlji dolazi do većeg broja zaposlenih. To na prvi pogled izgleda dobro, no na taj način opis posla radnika postaje sve ograničeniji i sam radnik svodi se na razinu stroja koji u zamršenoj mreži gospodarstva postaje tek jedan lako zamjenjiv kotačić koji pokreće „cijelu stvar.“ S vremenom se sve u društvu podređuje spomenutom sistemu. Na taj način

²⁰Karl Marx, *Nadnica*, 198.str.

mali broj ljudi (prije svega krupni kapitalisti) upravljaju većinom (prije svega radnici). Radnik postaje sve zavisniji o tržištu, o preraspodjeli nagomilanog kapitala i raspoloženja bogataša. Kako je u spomenutoj situaciji došlo i do povećanja broja radnika, porasla im je konkurencija pa s vremenom, naravno, dolazi do smanjenja plaća.

ZAKLJUČAK:

Jednakost, sigurnost i pravda za sve oduvijek su bili dovoljni razlozi zbog kojih bi se čovjek odricao nekih osobnih sloboda te se svojevrijedno podredio nizu pravila i regulativa. Ono što čudi je to što se „država“ uspjela održati do današnjih dana s obzirom da nam čitava ljudska povijest ne nudi primjer „poštene“ države koja ispunjava kriterije koji su uvjetovali njezin nastanak. Možemo biti sitničavi i reći da je bilo perioda u kojima su neke države bile gotovo idealne ali svejedno je riječ o razdobljima bez značajnijih kontinuiteta. Situacija je po tom pitanju zapravo jako loša. Ako nije moguće postojanje pravedne države, koja ne služi da manjina upravlja većinom, onda je možda čak i vrijeme da ljudi počnu razmišljati van okvira i da nađu neka druga rješenja za suživot. Svi ljudi na svijetu bi trebali shvatiti da država treba služiti svom narodu, kao oruđe koje pospješuje život, a ne da služi kao stavka koja život čini težim. Sam nastanak države uvjetovan je konfliktom u interesima između više grupa ljudi, što znači da je osnovana na temeljima razdora i suprotnosti. To je u suprotnosti s onime za što bi država trebal služiti, a to su sigurnost i jednakost svih njenih stanovnika.

Sustav kapitalizma je do te mjere ušao u živote ljudi, da kapital, u vidu novca, danas pokreće svijet. Ljudskost je svedena na minimum i sve je okrenuto prema novcu. Došli smo do točke u kojoj države uz pomoć birokracije i uz pomoć represivnih organa, raznim smicalicama pogoduju kapitalistima. U „naprednijim“ zapadnim zemljama to se naravno čini pod krinkom dobrih životnih standarda, a u nama bliskim, istočnim zemljama takvo nešto se dešava puno otvorenije (što niti ne treba čuditi pošto je kapitalizam na zapadu puno duže prisutan, a samim time do danas i uigran). Ratovi više nisu tragedije nego poslovne prilike, a ljudski život je na maloj cijeni. Svjedoci smo bujanja nacionalizma i različitih vrsta ekstremizma.

Neodrživ je sustav u kojem prevladava nejednakost i koji je stvoren na čvrstim temeljima iste. Navedeni primjeri iz ranijeg dijela rada trebali bi jasno ukazati na nepravilnosti kakvih ima u svim državama. Kapital i dobra su neravnomjerno preraspodjeljeni i to uzrokuje situaciju u kojoj ljudi još uvijek umiru od gladi, žeđi i izlječivih bolesti. Zasigurno je samo pitanje vremena kada će doći do značajnijih promjena.

LITERATURA:

Thomas Hobbes, „Levijatan“

John Locke, „Dvije rasprave o vladi“

Jean Jacques Rousseau, „Društveni ugovor“

Petar Aleksejevič Kropotkin, 2001., „Anarhija“, Zagreb: Demetra

Milutin Srđić, 1975., „Politička Enciklopedija“, Beograd: Savremena administracija

Karl Marx, 1975., „Kapital“, Zagreb: Školska knjiga

Karl Marx, Friedrich Engels, 1967., „Rani radovi“, Zagreb: Naprijed

Jonathan Wolff, 2011., „Uvod u političku filozofiju“, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu-Hrvatski studiji